

Formas Fokuserar

Aktuell debatt i pocketformat

Lärohandledning till boken Konsumera mera – dyrköpt lycka

Boken är nr 12 i serien [Formas Fokuserar](#)

Utgivare: [Forskningsrådet Formas](#) (2007). Redaktör: Birgitta Johansson

[Konsumera mera – dyrköpt lycka](#)

Konsumtionen har ökat kraftigt de senaste hundra åren. Men lyckligare har vi inte blivit. Varför fortsätter vi ändå att konsumera allt mera? Hur ska vi tillräckligt snabbt lära oss att leva med den enda planet vi har? Borde politikerna avskaffa alla stöd till ohållbar konsumtion? Hur stor makt har vi som konsument? Kan man vara både rik och miljövänlig? Eller behövs det kanske nya samhällssystem för att rädda världen?

Det här är frågor som behandlas i pocketboken [Konsumera mera – dyrköpt lycka](#) från Forskningsrådet Formas. Boken kan användas från årskur 9 och uppåt, även på universitet och högskolor samt i studiecirkel. I boken får vi veta hur 23 forskare inom olika ämnesområden ser på konsumtionsfrågorna. I 21 olika kapitel skriver de om konsumtionens drivkrafter och konsekvenser, och om förutsättningar för hållbar konsumtion.

Lärohandledningen är ett komplement till boken. Den innehåller arbetsuppgifter till bokens kapitel men också andra övningar i anslutning till bokens tema.

Du som är lärare eller handledare bör läsa igenom boken och lärohandledningen för att kunna välja ut vad som passar dina egna elever. Elever, studenter och studiecirkeldeltagare bör ha tillgång till boken eller till de kapitel som ni väljer att arbeta med.

Först kommer lite allmän information om Formas Fokuserar och bokseriens koppling till läroplanerna, därefter arbetsuppgifter och idéer för undervisningen.

IDÉN BAKOM FORMAS FOKUSERAR

Formas Fokuserar är en serie pocketböcker som ges ut av Forskningsrådet Formas. Många forskare från olika ämnesområden skriver i varje bok, forskare med olika uppfattningar och synsätt. Deras uppgift är att tillsammans ge en bild av kunskaps- och debattläget i aktuella frågor inom Formas ansvarsområden som är miljö, areella näringar och samhällsbyggande, allt med inriktning på hållbar utveckling.

Böckerna kan användas i många ämnen och kurser, bland annat geografi, samhällskunskap, religionskunskap, biologi, naturkunskap, hem- och konsumentkunskap. De kan användas på många olika sätt, till exempel för fortbildning av lärare, för samverkan mellan olika ämnen, för temadagar och miniseminarier, för grupp- och specialarbeten, för rollspel och debatter. Läs mer i broschyren [Skapa debatt i din undervisning med Formas Fokuserar](#)

Där får du veta hur tre gymnasielärare, två lärarutbildare och en pedagogikforskare ser på nyttan med Formas Fokuserar i undervisningen.

I linje med läroplanerna

FN har förklarat perioden 2005–2014 som ett årtionde för utbildning för hållbar utveckling. Sverige har antagit utmaningen genom att betona hållbar utveckling i de läroplaner, kursplaner, examensmål och ämnesmål som gäller för grundskolan och gymnasieskolan sedan hösten 2011. Skolan ska ansvara för att varje elev får kunskaper om förutsättningarna för en god miljö och en hållbar utveckling samt förmåga att omsätta kunskaper i praktisk handling som leder till en hållbar utveckling.

Kännetecknande för lärande om hållbar utveckling är att det bör integreras i skolans olika ämnen, ha både lokalt och globalt perspektiv, använda många pedagogiska metoder, göra eleverna delaktiga och kritiskt tänkande samt utgå från demokratiska värderingar. Undervisningen ska utveckla elevernas förmåga att ta personligt ansvar. Det etiska perspektivet ska prägla skolans verksamhet för att främja elevernas förmåga till personliga ställningstaganden. Skolans arbete ska också präglas av solidaritet mellan människor.

Eleverna ska själva värdera och diskutera

Miljö- och hållbarhetsfrågor handlar ytterst om vilken typ av samhälle vi vill skapa, menar pedagogikforskaren Johan Öhman. Människor har olika värderingar och synsätt, och olika uppfattning om hur problemen ska åtgärdas. Därför är det inte rimligt att en demokratisk skola ska leverera bestämda svar på dessa värdeladdade frågor. Det viktiga är att eleverna utvecklar kunskap och förmåga så att de kritiskt kan värdera och diskutera olika alternativ. Bokserien Formas Fokuserar är en viktig resurs i undervisningen eftersom eleverna på ett lättfattligt sätt kan ta del av olika forskares kunskap och uppfattning, anser Johan Öhman som har skrivit ett kapitel om detta i pocketboken [Sverige i nytt klimat](#)!

KONSUMTIONEN OCH MILJÖMÅLEN

I Sverige har vi 16 *miljö kvalitetsmål* (miljömål) som är beslutade av riksdagen. Många av dem anknyter till vår konsumtion, till exempel Begränsad klimatpåverkan, Ingen övergödning, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap, Giftfri miljö och God bebyggd miljö.

I miljömålssystemet ingår också ett *generationsmål* som talar om en förändring av samhället på alla nivåer. Till generationsmålet hör bland annat att kretsloppen i samhället ska vara så fria från

farliga ämnen som möjligt, att vi ska använda mer förnybar energi och att vår konsumtion ska orsaka så små problem som möjligt för hälsa och miljö.

KONSUMTIONSFRÅGOR I LÄROPLANERNA

Brundtlandkommissionen beskrev år 1987 hållbar utveckling som en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.

Konsumtionsfrågorna är mycket breda och griper in i hela vårt sätt att leva och påverka miljön, inte minst genom alla utsläpp av växthusgasen koldioxid som blir följderna av det mesta vi företar oss. Konsumtionen är därför lämplig att behandla i samband med undervisning om ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet. Hit hör bland annat frågor om livsstilar, lycka och välbefinnande, våra behov, värderingar och normer, glesbygd och storstad, tillväxt, resursfördelning, jämställdhet, mänskliga rättigheter, ekologiskt fotavtryck, energianvändning, klimat, miljö, hälsa, kretslopp, lokalt och globalt perspektiv.

Grundskolan

I grundskolan kommer konsumtionsfrågorna in i bland annat följande ämnen:

- *Hem- och konsumentkunskap*: Några olika miljömärkningar; hur varor och tjänster påverkar miljö och hälsa; återvinning i hemmet och närområdet; hur man kan hushålla och ta vara på livsmedel och andra förbrukningsvaror.
- *Biologi*: Hur människan påverkar naturen lokalt och globalt; möjligheter att som konsument och samhällsmedborgare bidra till en hållbar utveckling.
- *Kemi*: Människans användning av energi och naturresurser lokalt och globalt.
- *Geografi*: Vilka mänskliga verksamheter som påverkar jordytans former och mönster; intressekonflikter om naturresurser; orsaker till fattigdom och ohälsa i världen.
- *Historia*: Utveckla historiska kunskaper om likheter och skillnader i människors levnadsvillkor.
- *Religionskunskap*: Etiska begrepp som kan kopplas till frågor om hållbar utveckling, mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar; vardagliga moraliska dilemman; föreställningar om det goda livet och den goda människan.
- *Samhällskunskap*: Eleverna ska ges möjlighet att utifrån personliga erfarenheter och aktuella händelser uttrycka och pröva ställningstaganden i möten med andra uppfattningar; argumentera utifrån fakta, värderingar och olika perspektiv.

Gymnasieskolan

I gymnasieskolan kommer frågor om miljö, hållbarhet, produktion och konsumtion in i examensmålen för många av programmen, bland annat bygg- och anläggningsprogrammet, el- och energiprogrammet, handels- och administrationsprogrammet, hantverksprogrammet, industritekniska programmet, naturbruksprogrammet, restaurang- och livsmedelsprogrammet,

VVS- och fastighetsprogrammet, ekonomiprogrammet, naturvetenskapsprogrammet och samhällsvetenskapsprogrammet. Konsumtionsfrågorna kan behandlas i bland annat följande ämnen:

- *Naturkunskap*: Miljö- och klimatfrågor, konsumtion, resursfördelning, mänskliga rättigheter och jämställdhet.
- *Samhällskunskap*: Försörjning, tillväxt och företagande, resursanvändning och resursfördelning; konsumtion i förhållande till behov och resurser; globalisering och dess betydelse; handelns effekter för länders välfärd och för miljön och resursfördelning.
- *Design*: Hur nya produkter tas fram och gamla återanvänds.
- *Geografi*: Människans livsvillkor, naturmiljö och samhälle samt miljöförändringar i olika delar av världen över tid; hållbar utveckling och samhällets sårbarhet.
- *Handel*: Handelns roll för hållbar utveckling.
- *Hållbart samhälle*: Se handlingsalternativ och analysera konsekvenser utifrån vetenskaplighet, hållbarhet, etik och genus; reflektera över sambanden mellan livsstil och hållbar utveckling; hur tekniska problem har lösts och kan lösas.
- *Livsmedels- och näringskunskap*: Problematisera frågor kring kostsituationen i världen; göra etiska och miljömässiga ställningstaganden.
- *Sociologi*: Kunskaper om människors handlingar, sociala relationer och sociala processer.

ARBETE UTIFRÅN BOKEN KONSUMERA MERA – DYRKÖPT LYCKA

En sak att tänka på när man arbetar med konsumtionsfrågor i en elevgrupp är att konsumtionen är ojämlig mellan kön och familjer, och att det därför kan uppstå känsliga situationer i samband med övningar av olika slag. Ett sätt att förhålla sig till detta är att skapa en ny typ av hjältar, i linje med Annika Carlsson-Kanyamas kapitel i pocketboken. De nya hjältarna är de som tär lite på jordens resurser genom att konsumera lite.

Här följer ett antal frågor att diskutera och övningar att göra med boken som underlag. Siffrorna inom parentes anger sidor i boken.

Allmänt

1. Vilka forskningsområden företräder bokens författare? Läs beskrivningarna av forskarna i slutet av kapitlen. Saknar du något område som borde ha varit med?

2. Inledningen (5–14)

- a. Vad betyder orden konsumera och konsument? Vad är det vi konsumerar? Vad är det som förbrukas medan vi konsumerar?
- b. Läs igenom inledningen. Vilka av bokens författare betonar miljön? Vilka skriver om ekonomi? Vilka skriver om moral och normer?
- c. Välj ett kapitel och en forskare som du skulle vilja företräda i en debatt med de övriga i gruppen. Varför valde du just den forskaren? Var och en läser sitt kapitel och antecknar de viktigaste argumenten till debatten. Eftersom boken har 21 kapitel behövs det säkert flera olika debattgrupper. Grupperna skulle exempelvis kunna sättas samma så att forskare med olika inriktning (miljö, ekonomi, normer/moral) finns med i samtliga grupper. Genomför debatterna med till exempel fem eller sex paneldeltagare i vardera och en moderator som fördelar ordet. Om det passar kan ni bjuda in utomstående, kanske under en temadag om konsumtion och hållbar utveckling.

3. Konsumtionens tillväxt – misslyckat grottekvärnsprojekt (17–31)

Mats Alvesson, Lunds universitet

a. Vad menar författaren med ”relativ fattigdom”? Vad kan den leda till? Kan den lösas med ökad ekonomisk tillväxt?

- b. Kan lycka köpas för pengar? Hur resonerar författaren? Vad tycker du själv ska ingå i begreppet lycka? Gör en lista på sådant som gör dig lycklig. Jämför med kamraternas listor.
- c. Vad är det som gör att vi fastnar i ”den ekonomiska grottekvarnen” och vill konsumera mer och mer?
- d. Mats Alvesson skriver att missnöje är en viktig drivkraft för konsumtion. Av vem produceras missnöjet? Studera tv-reklam och tidningar – kan du upptäcka reklam som bygger på att vi ska bli missnöjda med det vi har?

4. Kan man vara både rik och miljövänlig? (33–45)

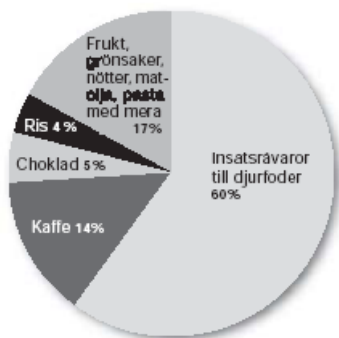
Annika Carlsson-Kanyama, Totalförsvarets forskningsinstitut FOI

- a. Rita produktionskedjan för en kycklingfilé – från foderodlingen till tillagningen hemma i köket. Skriv ordet transport där transporter behövs. Markera var i kedjan det bildas koldioxid.
- b. Författaren kopplar ihop spenderade pengar med koldioxidutsläpp. Hon räknar på fyra alternativ att spendera 1 000 kr under en helg. Vilket av alternativen skulle du välja? Hur tänkte du? Vad avgjorde ditt val?
- c. Om vi måste komma ner i 2 ton utsläppt koldioxid per person och år (från dagens cirka 12 ton per svensk) – hur tror du att det skulle kunna gå till? Skriv och rita hur olika verksamheter skulle lösa uppgiften. Hur stämmer din framtidsbild med författarens? Tror du att vi kommer att lyckas med målet?
- d. Känner du till några klimathjältar? Hur lever de? Är det något du skulle kunna tänka dig att ta efter?

5. Svensk mat sätter spår i världen (47–58)

Lisa Deutsch, Stockholms universitet

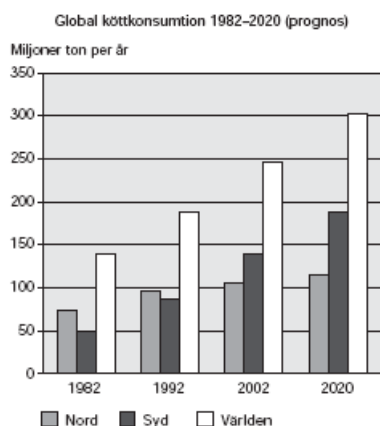
- a. Nämn några ekosystemtjänster som vår matförsörjning är beroende av. Hur kan författaren påstå att en ostburgare är beroende av pollinering?
- b. I vilken del av världen finns Sveriges största ”importerade jordbruksarealer”? Vad visar cirkeldiagrammet här intill? Vilka importerade grödor är det som används mest till kraftfoder? Vilka nackdelar finns det med importen av kraftfoderråvarorna? Ulf Jonsson skriver i sitt kapitel om den ”sojabaserade tillväxtnodellen”. Vilka ytterligare nackdelar räknar han upp?
- c. Vilka fördelar och möjligheter ser författaren med svensk mat- och foderimport?

6. Massproduktion av kött – en ohållbar konsumtionsmodell (59–71)

Ulf Jonsson, Stockholms universitet

- a. På sidan 61 finns ett stapeldiagram som saknar viktig information. Kan du se vad det är som saknas? Vilka länder i Syd är det som har ökat sin köttkonsumtion allra mest?
- b. Författaren anser att storskalig fabriksmässig djurproduktion är problematisk. Vilka orsaker pekar han på?
- c. Ta reda på om råvarorna och användningen av kraftfoder har förändrats sedan författaren skrev sin text år 2007. (Tips: Fråga författaren eller kontakta Lantbrukarnas Riksförbund, LRF)
- d. Bör vi alla bli vegetarianer och leva på lokalt odlad mat? Vad anser du – och vad anser författaren? Hur skulle det påverka miljön i världen om allt fler människor blev vegetarianer?

7. Vi måste lära oss leva med en enda planet (73–86)

Carina Borgström Hansson, Världsnaturfonden WWF

- Vad är det som motiverar rubriken på det här kapitlet? Ge exempel på fyra länder som lever över gränsen för hållbarhet och tre länder som lever under den gränsen.
- Vad menas med ekologiskt fotavtryck? Vad räknas in? Hur stort ekologiskt fotavtryck gör varje svensk? Hur ligger vi till i världen? Har vi anledning att ändra vår ”miljövänliga” självbild? Hur många jordklot skulle det behövas om alla konsumerade som vi svenskar?
- Författaren menar att det är viktigt att inte bara gå över till förnybara energikällor utan också effektivisera energianvändningen. Varför är det så viktigt?

8. Kan offentliga sektorn bidra till hållbarhet (87–95)

Lars Norén, Göteborgs universitet

- Vad menas med offentlig konsumtion? Ge några exempel. Hur mycket pengar används till offentlig upphandling i Sverige varje år?
- Vilka krav skulle man kunna ställa i en socialt hållbar upphandling? Ge exempel på tre internationella överenskommelser som en sådan upphandling kan stödja sig på?
- Vilka problem kan uppstå för till exempel en svensk kommun som vill göra en socialt hållbar upphandling? Fråga anställda i din egen kommun hur de brukar göra och hur de tycker att det fungerar.

9. Vi konsumerar andras arbete och landskap (97–109)

Alf Hornborg, Lunds universitet.

- Om man som författaren ser lite djupare – vad är det egentligen vi byter när vi byter våra pengar mot varor?
- Har du i ditt hem några föremål som är laddade med mänskliga relationer och därför har en ”själ”?
- Vad är det som är den starka drivkraften bakom den moderna människans ökande konsumtion, enligt författaren?
- Författaren vill stärka kopplingen mellan ekonomi och moral. Hur menar han att vi skulle göra för att ändra världsekonomin?

10. Utmaning för nästa generation – att hitta en väg till hållbar konsumtion (111–122)

Richard Wilk, Universitetet i Indiana, USA

- Hur ser författaren på olika naturresurser? Vilka löper störst risk att förstöras genom överexploatering? Resursförstöring är inte den mest akuta faran, som han ser det. Vilka ekologiska faror är mer omedelbara?

- b. I kapitlet nämns många olika former av konsumtion. Gör en lista på olika slags konsumtion, och skriv dit även sådana som du själv kommer på.
- c. Vad är ”bra” och vad är ”dålig” konsumtion? Försök att bedöma de konsumtionsformer du antecknade i b. Vilken måttstock (vilka kriterier) hade du för din bedömning?
- d. Författaren resonerar kring moral, rättvisa och konsumtion. Vilka tankar väcker hans resonemang hos dig när det gäller rättvisa mellan människor i olika länder, rättvisa inom ett land och rättvisa gentemot kommande generationer? Bör det sättas gränser för vår konsumtion, tycker du? Varför i så fall?
- e. Vi får mängder av information om varors miljöpåverkan genom olika typer av märkning. Vilka tre problem ser författaren med detta?
- f. I slutet av kapitlet bollar författaren över till nästa generation att uppfinna nya sociala, kulturella och ekonomiska system som skulle kunna bygga en hållbar framtid. Fundera först för dig själv på hur sådana system skulle kunna se ut. Diskutera sedan frågan med en annan person. Slå er därefter ihop med två andra. Argumentera för din åsikt. Försök komma fram till något gemensamt som kan presenteras för alla i klassen, eller presentera era olika ståndpunkter och motivera varför ni inte kunde enas.

11. Att tänka långsiktigt – om marshmallows, räntor och koldioxidutsläpp (123–134)

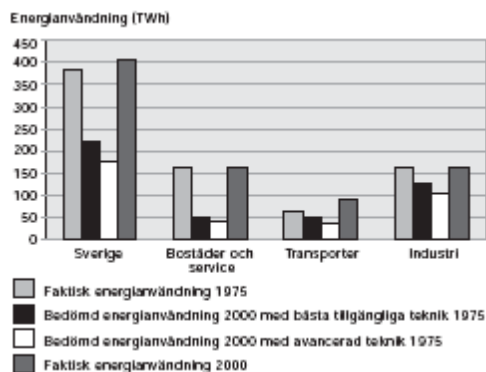
Olle Häggström, Chalmers tekniska högskola

- a. Vilka konsekvenser får dagens höga diskonteringsräntor? Vad betyder det för vår syn på framtidens resurser?
- b. Copenhangenpanelen med nationalekonomen Bjørn Lomborg i spetsen rangordnade 17 förslag till världsförbättrande projekt. Vilka tre hamnade sist? Hur förklarar Olle Häggström att det blev så? Hur vill han förändra panelens sätt att räkna?
- c. Hur resonerar författaren kring vår genetiska disposition att tillfredsställa kortsiktiga frestelser i förhållande till långsiktigt tänkande? Hur har människans känsla för solidaritet utvecklats genom årtusendena?

12. Tio miljarder lyckliga planetskötare! (135–146)

John Holmberg och Jonas Nässén, Chalmers tekniska högskola

- a. Författarna skriver om tre olika typer av miljöproblem. Vilka? Vilken av de tre problemtyperna är svårast att lösa? Varför är det på det viset?
- b. Hur bra har vi varit i Sverige sedan år 1975 på att använda teknik för att minska energianvändningen (se diagrammet)? Inom vilket område har vi missat de största möjligheterna?

- c. Vilka tre olika sätt att minska energianvändningen skriver författarna om? Hur går minskningen till i vart och ett av de tre fallen? Vad väljer vi svenskar att lägga våra pengar på när vi blir lite rikare? Hur påverkar detta energianvändningen?
- d. Hur kan vi bryta den ökande energianvändningen? Vad tror du – och vad tror författarna? Diskutera med kamraterna.

13. Mer moral ska styra produktionen (149–159)

Håkan Hydén och Per Wickenberg, Lunds universitet

- Vad menar författarna med sociala normer som styr vårt beteende? Hur beskriver de den onda spiralen som vi är inne i?
- Författarna nämner några goda exempel på när nya normer skapades för ändrad konsumtion av miljöskäl. Vilka exempel? På vilket sätt skiljer sig de här exemplen från konsumtionens klimatpåverkan som Holmberg och Nässén skriver om i sitt kapitel?
- Varför är det svårt att skapa normer för hållbar konsumtion? Vilka problem ser författarna? Vilka möjligheter finns det trots allt?

14. Sparsamhetsnorm biter inte på dagens svenskar (161–174)

Peder Aléx, Umeå universitet

- Läs författarens text om vad ett behov är. Gör en lista på tio saker som du själv behöver och skriv intill *varför* du behöver var och en av dem. Vilka av dina behov på listan påverkar miljön mest och minst? Vilka påverkar människor i andra länder?
- Författaren beskriver hur intresseorganisationer och myndigheter i Sverige under 1900-talet försökte styra konsumtionen med hjälp av begreppen sparsamhet och hushållning. Hur tycker han att det har lyckats? Vad anser han om normer och moral som styrmedel för konsumtion? Vad tror han behövs framöver för att konsumenternas beteende ska ändras?

15. Ekonomi och moral kan gå hand i hand (175–187)

Patrik Söderholm, Luleå tekniska universitet

- Vad anser författaren om normer och ekonomi? Går det att förena normer med ekonomiska styrmedel? Eller tappar vi vår moraliska kompass när vi får bidrag till solfångare på taket?
- Vad är det för skillnad på sociala och personliga normer?
- Vad skulle kunna uppmuntra enskilda konsumenter att ta ett personligt ansvar för miljön? Vilka av dessa faktorer var viktiga i de två enkätundersökningar som författaren presenterar, dels köp av grön el, dels köp av utsläppsrätter för koldioxid?

16. Arbeta mindre och rädda jorden! (189–199)

Christer Sanne, Kungliga tekniska högskolan

- Varför ökar resursanvändningen i de rika länderna trots att vi använder mer effektiv teknik? Författaren använder ett särskilt ord för detta att miljöpolitiken jagar sin egen svans – vilket ord?
- Vad hette den ekonom som på 1930-talet sa att vi skulle bli så effektiva att hans barnbarn bara skulle behöva arbeta några få timmer om dagen för att tillgodose sina behov? Hur gick det – och vad har detta lett till, enligt artikelförfattaren?
- Staten uppvisar ett Janusansikte, skriver författaren. Vad menar han med det? Tror du att det skulle gå att få ihop de två ansiktena till ett som säger ”Öka tillväxten och konsumera mera, och skona samtidigt miljön”? Vilka förslag till konsumtion skulle staten i så fall kunna ge oss?

17. Energieffektivisering med konsumenten i fokus (201–211)

Karin M. Ekström, Göteborgs universitet

- Vad kan det vara som hindrar en konsument att agera miljöanpassat fastän personen tycker att miljön är viktig, till exempel välja miljömärkt el eller ta bussen i stället för bilen? Vad är det som styr vårt beteende?
- Vad menas med *voluntary simplicity*? Beskriv vad det kan vara.
- Räkna upp några tekniska eller organisatoriska lösningar som kan hjälpa konsumenten att leva mer miljöanpassat.

18. Politikerna måste ta ansvar för kommande generationer (213–224)

John Thøgersen, Handelshögskolan i Århus, och Edgar Hertwich, NTNU i Trondheim

- Hur förklarar författarna att lyckan inte verkar ha ökat i västerländska samhällen de senaste 50 åren trots att den ekonomiska tillväxten har varit snabb?
- Vilka förklaringar har författarna till att konsumtionen ständigt ökar i industrialiserade länder? Vad betyder det att behov är socialt konstruerade? Ge exempel på sociala behov.
- På sidan 218 nämns "maslowianska" funktionella behov. Sök på Internet på Abraham Maslow och förklara hur psykologen Maslow såg behoven i sin "behovstrappa". Vad kan hända om vi inte får våra upplevelsebehov tillfredsställda, enligt de två artikelförfattarna?
- Författarna vill slopa "perverse" stöd till ohållbar konsumtion. Vilka exempel nämner de?

19. Att välja fritt är lätt, att välja rätt är svårt (225–234)

Anders Biel, Göteborgs universitet

- I början av kapitlet nämns begreppen sociala dilemman, sociala fällor och sociala hinder. Förklara vad som menas och ge exempel.
- Tror författaren att en norm för konsumtion skulle kunna utvecklas?
- Vilka sätter han sitt hopp till? Måste dessa personer kanske fungera annorlunda än i dag?

20. Köpcentrum i hjärnan (235–246)

Martin Ingvar, Karolinska Institutet

- Vad innebär begreppet "theory of mind"? Vad går Ultimatumspelet ut på?
- Var i hjärnan finns vårt belöningssystem, och hur fungerar det? Vilken är skillnaden mellan primära och sekundära belöningar? Nämn ett par av varje slag. Belöningssystemet aktiveras mer av en bild på en sportbil än av en bild på en vanlig bil. Hur förklarar författaren det?
- Vi har svårt att hantera även våra primära behov. Överkonsumtion av mat är lite speciell. Hur resonerar författaren kring det?

21. Vad är lagom? (249–258)

Orvar Löfgren, Lunds universitet

- a. På sidan 250 målar författaren upp en vision från år 1967, och han reflekterar över alla våra prylar som tar plats och tid för oss. Fundera över dina egna grejor. Har du saker som mest är i vägen? Har du något du skulle kunna göra dig av med utan att det märktes?
- b. Vad kan konsumtion handla om för olika människor? Vilka behov tillfredsställer den? Vilka motstridiga känslor väcker den?

22. Samlare minskar sopberget och bevarar historia (259–269)

Karin M. Ekström, Göteborgs universitet

- a. På vilka sätt skiljer sig lagring från samlande? Om du känner någon som har många mobiltelefoner – är det en person som samlar, lagrar eller inte slänger?
- b. Vad handlar konsumtion om, enligt författaren?
- c. Samlar du själv på något? Vad är din innersta drivkraft att samla? Vad ger det dig? Vilket värde har samlingen för dig? Hur får du tag i föremålen som du samlar?
- d. Män och kvinnor samlar på olika saker – hur då? Hur stor del av Sveriges befolkning är samlare?

23. Motsägelsefull forskning om reklam (271–281)

Gunilla Jarlbro, Lunds universitet

- a. Vilka tre olika sätt har vi att skaffa oss kunskap som konsumenter? Vilket av sätten påverkar våra inköp mest, tror du?
- b. Vad i vardagslivet kan hindra oss från att vara ”gröna” medborgare, även om vi vet vad vi borde konsumera?
- c. Ge några exempel på att medier av olika slag påverkar vår konsumtion och vår livsstil.

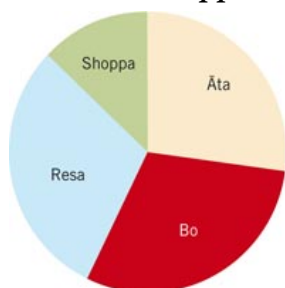
FLER UPPGIFTER I ANSLUTNING TILL BOKENS TEMA

1. Växthusgaser från konsumtion – hur går de att minska?

All konsumtion medför utsläpp av växthusgasen koldioxid. Cirka 80 procent av våra koldioxidutsläpp kommer från privat konsumtion och 20 procent från konsumtion i offentliga sektorn. För att få en heltäckande bild av koldioxidutsläppen från konsumtionen måste vi räkna in alla utsläpp under en produkts livscykel, från tillverkning till användning och slutligen avfallshantering – inklusive alla transporter. Även de utsläpp som sker utomlands från tillverkning och transport av varor som vi importerar ska räknas med. Koldioxidutsläppen för varje svensk persons konsumtion blir då drygt 10 ton per person och år. Det är 25 procent mer än om bara utsläppen i Sverige räknas med.

Koldioxidutsläppen från vår privata konsumtion fördelar sig på olika konsumtionsområden som i diagrammet till vänster. I diagrammet till höger ser vi hur stor del av hushållens utgifter som går till olika områden. (I det som kallas shopping ingår inköp av bland annat kläder, skor, IT-utrustning som datorer, telefoner och TV-apparater.)

Andel av utsläppen

Andel av hushållens utgifter

(Källa: Naturvårdsverket)

- a. Vilka tre områden är helt dominerande när det gäller koldioxidutsläpp? Mät gärna med gradskiva och räkna fram hur många procent varje sektor står för. Är det något i diagrammet till vänster som förvånar dig?
- b. Enligt svenska och internationella miljömål behöver vi halvera utsläppen till år 2020 och minska dem till högst 2 ton per person år 2050. Hur skulle vi kunna minska utsläppen kraftigt inom de olika områdena i diagrammet? Vad skulle du föreslå om du vore miljöminister? Vad kan ni göra i din familj? Gör en tabell där de fyra sektorerna står på varsin rad och med en kolumn för ministern och en annan kolumn för familjen. (Använd gärna ett par andra av Formas pocketböcker för att leta fakta: [KliMATfrågan på bordet](#) och [Sverige i nytt klimat](#).) Andra källor hittar du dels på Internet, dels under Länkar till andra aktörer och webbplatser i slutet av lärarhandledningen.
- c. Jämför de två diagrammen. Vilken sektor ger de största koldioxidutsläppen per spenderad krona? Vilken sektor ger de minsta koldioxidutsläppen per spenderad krona?

2. Smartare konsumtion

Man brukar säga att det finns fyra olika sätt att bli miljömässigt smartare: 1) använda mindre material och energi till olika grejor, 2) öka livslängden hos prylarna, 3) byta ut mat och prylar mot sådant som är miljömässigt bättre, samt 4) att samma vara kan fungera till flera olika saker. Svara på frågorna a–e och diskutera i grupp.

- Ge exempel på minst en pryl som kan uppfylla punkt nummer 1.
- Hur skulle man kunna öka livslängden hos en pryl?
- Vad skulle du kunna byta ut, enligt punkt 3?
- Nämn minst en pryl som kan fungera på flera sätt.
- Har du fler idéer – kanske en punkt nummer 5?

3. Hur tänker du om jordens framtid?

Olika människor har olika inställning till jordens framtid och vem som ska lösa miljöproblemen. Vilka inställningar stämmer bäst med din egen (du kan ange flera)? Fundera först själv och diskutera sedan i grupp. Om inget av påståendena stämmer för dig – hur vill du formulera ditt eget ställningstagande?

- Jag märker faktiskt inte av några miljöproblem.
- Jag litar på att experterna löser de problem som finns.
- Jag kan inte göra så mycket.
- Både jag och experterna måste ta ansvar.
- De länder som har problem får lösa dem själva.
- Vi måste tänka på vad vi ställer till med i andra länder genom vår egen konsumtion av mat och prylar.
- Det går inte att ändra på människan. Vi går mot en katastrof, men det är inget att göra åt.
- Människan är klok och kommer att klara det här. Vi har en chans att styra jorden åt rätt håll.

4. Hållbar utveckling – vad är det?

En hållbar utveckling ska tillgodose behoven för oss som lever i dag utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov. Man brukar dela upp hållbar utveckling i fyra olika principer:

- rättvisa mellan generationer
- rättvisa mellan alla människor på jorden
- ekologisk balans mellan människan och naturen
- demokratiskt deltagande för alla medborgare i planering och beslut

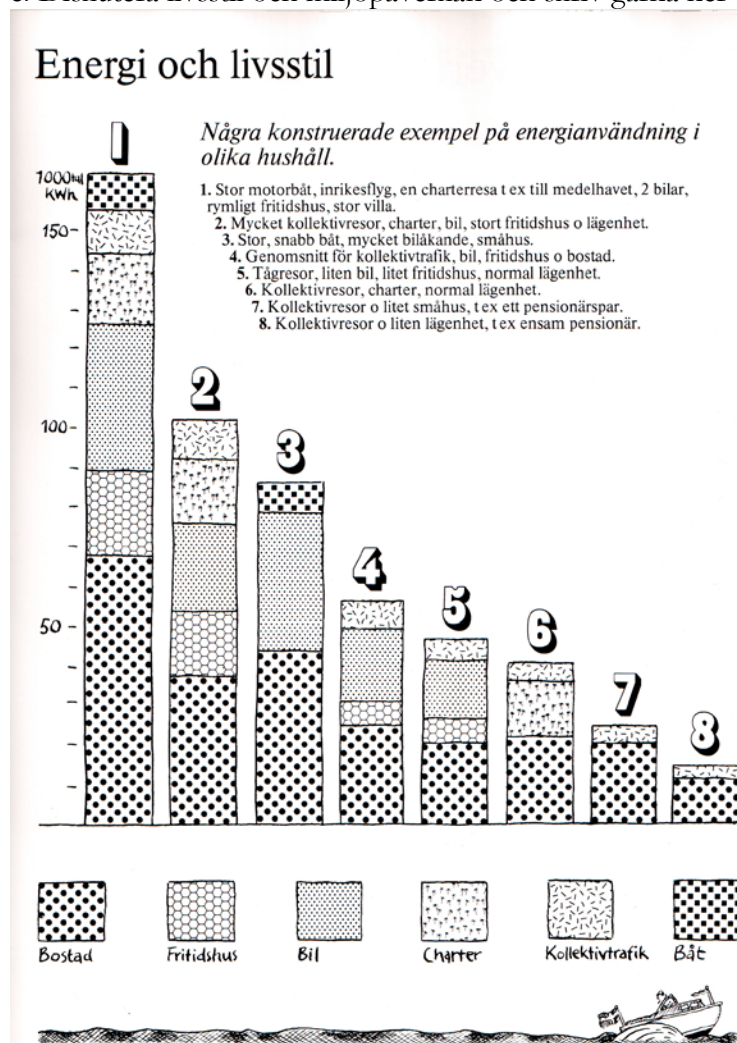
- Vad kommer du att tänka på när du läser begreppet hållbart samhälle? Gör en lista på minst tio saker som måste ”hålla” i ett sådant samhälle.

- b. Hur länge ska samhället hålla – 100 år, 1 000 år eller minst 100 000 år? Motivera ditt svar.
- c. Vad hinner hända under 100 år som påverkar samhällets hållbarhet? Under 1 000 år? Under 100 000 år?
- d. Hur skulle du vilja rangordna hållbarhetsprinciperna? Vilka är viktigast? Vilka är mindre viktiga? Varför det?
- e. Hur arbetar man i din kommun med hållbar utveckling? Vilka områden satsar man på? Vilka projekt har genomförts? Har du själv märkt något av arbetet?

5. Energi och livsstil

Du behöver linjal, rutat eller linjerat papper. I diagrammet ser du några påhittade exempel på energianvändning i olika hushåll. På y-axeln anges tusentals kilowattimmar (kWh) per år.

- a. Fundera över din egen familjs energianvändning. Försök med hjälp av diagrammet att lista ut ungefär hur mycket energi ni använder under ett år till bostad, fritidshus, bil, charterresor, kollektivtrafik och eventuellt båt.
- b. Sammanställ uppgifter för flera av klassens familjer i ett nytt diagram.
- c. Diskutera livsstil och miljöpåverkan och skriv gärna ner dina synpunkter.

Källa: Boende förr, nu och i framtiden, Konsumentverket 1983.

6. Vart tar avfallet vägen?

Enligt statistik från Avfall Sverige för år 2011 behandlades 4 349 910 ton hushållsavfall, vilket innebar knappt 460 kg/person. Det var 3,5 procent mer än året före. Drygt hälften gick

till energiåtervinning, en tredjedel till materialåtervinning och 15 procent till biologisk återvinning. Bara 0,9 procent av hushållsavfallet deponerades på soptipp.

- Hur ser motsvarande siffror ut i din egen kommun?
- Vart tar olika sopor vägen? Ta reda på så mycket du kan om sopornas väg. Vad blir det av soporna i slutändan?
- Hur mycket avfall blir det på er skola varje år? Vad består det mest av? Vart tar det vägen? Skulle det gå att minska avfallet?

7. Svensk konsumtion påverkar i andra länder

- Läs sidorna 5–12 i publikationen [Miljömålen – svensk konsumtion och global miljöpåverkan, de Facto 2010](#). Där hittar du information om hur svensk konsumtion påverkar andra länder när det gäller växthusgasutsläpp, ekologiskt fotavtryck, vattenfotavtryck, markanvändning och kemikaliespridning. Ta fasta på minst tre faktauppgifter som intresserar dig och förbered dig att presentera för de övriga i gruppen.

8. Från råvara till avfall – en enkel livscykelanalys

Hur påverkas naturen i Sverige och andra länder av alla dina prylar? För att ta reda på det måste du tänka på vad som händer under en varas hela livstid – från råvara till avfall. Du ska göra en enkel livscykelanalys (LCA). När forskarna gör livscykelanalyser tar det lång tid och de räknar mycket noggrant. Du ska göra på ett enklare sätt.

Välj själv en pryl, en matvara eller en apparat. Beskriv så noggrant som möjligt vilka råvaror som behövs, var de utvinns, hur de förädlas, var tillverkningen sker, vilken sorts energi som går åt när du använder varan och hur varan hanteras som avfall. Notera också var det sker transporter och hur du tror att miljön och landskapet påverkas. Ta reda på fakta som du inte själv har i huvudet. Här är de led i livscykeln som du ska kommentera:

- Utvinning av råvaror
- Förädling av råvaror
- Transporter
- Tillverkning
- Användning
- Avfallshantering

9. Vad är människor beredda att göra för att minska utsläppen av koldioxid?

”För att rädda miljön är nio av tio beredda att sänka sin standard – förutsatt att det inte går ut över bilen, fritiden, bostaden och matvanorna.”

Citaten är några år gammalt. Tror du att det stämmer även i dag? Gör en undersökning på skolan, hemma eller bland människor i närmiljön. Vad är de beredda att göra för att minska utsläppen av koldioxid och bromsa klimatförändringen? Gör en enkät där de svarande till exempel får kryssa i ett av fem alternativ på varje fråga.

- *Alternativen* kan vara exempelvis: Nej, absolut inte/Nej, troligen inte/Kanske/Ja, troligen/Ja, absolut.
- *Frågorna* (som eleverna helst ska hitta på själva) kan handla om till exempel: Åka tåg i stället för flyg om det är möjligt/Tvätta i 40 grader i stället för 60 grader/Sänka elanvändningen i hemmet/Köra långsammare, till exempel 90 i stället för 110 km per timme/Sänka temperaturen inomhus/Köpa energisnåla hushållsapparater nästa gång jag byter/Samåka mer till jobbet, skolan eller på fritiden/Byta till miljövänligare hemuppvärmning/Välja en mer miljövänlig produkt även om den är dyrare/Köra bil mindre/Åka mer kollektivtrafik/Avstå från varannan semesterresa utomland/Bo i en mindre lägenhet/Äta mindre kött

10. Hur var det förr?

Intervjua äldre människor om hur de levde för 75, 50, 25 och 10 år sedan. Hur lever de i dag? Hur ser de på förändringarna? Hur tror du själv att det hade varit att leva för 100 eller 50 år sedan? Vad har du som ger dig ett bättre liv än man hade på den tiden? Vilka problem har du fått som man inte hade då?

11. Är det en mänsklig rättighet ...?

- att ha en smart mobiltelefon? en dator? en mikrovågsugn? en tv?
  - att åka utomlands minst en gång vartannat år?
  - att ha sommarstuga?
  - att ha tillgång till rent dricksvatten?
  - att kunna duscha varje dag?
  - att ha minst 18 grader varmt inomhus?
  - att äga en bil?
  - att kunna köpa en ny vinterjacka varje år?
- Fundera och diskutera! Hitta gärna på fler punkter att diskutera kring.

12. Vad betyder staden för konsumtionen?

Konsumtionen har accelererat under det senaste seklet. Under samma tid har allt fler flyttat in till städerna. I dag bor de flesta av oss i Sverige i en stad eller en tätort. Med tanke på att vi påverkas mycket av omgivningen i våra konsumtionsval – vad tror du att den ökande urbaniseringen har betydelse för konsumtionsökningen?

13. Kan lycka köpas för pengar?

I ett par kapitel i pocketboken *Konsumera mera – dyrköpt lycka*, bland annat Mats Alvessons kapitel, står det att vår konsumtion har ökat kraftigt de senaste hundra åren men att de flesta av oss inte har blivit lyckligare för det. I en rapport som heter [Konsumtionsrapporten 2012](#) motsägs detta i viss mån. Rapporten slår fast att det finns ett samband mellan lycka och konsumtion. Ju mer en person konsumerar, desto lyckligare verkar hen vara.

- Vilka tre former av konsumtion är det som enligt rapporten framför allt bidrar till lycka?

Rapporten är utgiven av Centrum för konsumtionsvetenskap (CFK) på Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, och kan laddas ner från nätet. Om du vill fördjupa dig i frågan om lycka och konsumtion kan du läsa tre forskarartiklar i rapporten, som också sammanfattar och analyserar hushållens privata konsumtion i Sverige under år 2011.

Naturvårdsverkets rapport nr 6458, [Klimatomställningen och det goda livet](#), tar också upp frågor kring välbefinnande och hållbar utveckling.

[Konsumtionsrapporten 2012](#)

LÄNKAR TILL ANDRA AKTÖRER OCH WEBBPLATSER

[Konsumentverket](#)

Konsumentverket har en lektionsbank där du kan söka fram lektioner och elevuppgifter utifrån olika ämnesområden, lektionstid och årskurs. Övningarna i Lektionsbanken är nära sammankopplade med ungdomssajten [Ung Konsument](#) där ungdomar i olika konsumentsituationer berättar i faktaartiklar och reportage. Där kan du bland annat läsa om etik och miljö, till exempel om kläder, mat och miljömärkning.

[Naturvårdsverket](#)

Under Klimat kan du läsa om Konsumtion och klimat, bland annat om klimatanpassad mat, klimateffektiva resor, konsumtionens klimatpåverkan och om hur svensk konsumtion påverkar globalt.

[Centrum för konsumtionsvetenskap, Göteborgs universitet](#)

Här kan du ta del av forskning som pågår och få veta vilka forskare som arbetar med olika frågor inom konsumtionsområdet. Här finns också Konsumtionsrapporten 2012 att ladda ner.

[Livsmedelsverket](#)

På Livsmedelsverkets webbplats kan du bland annat läsa om märkning av mat och om mat och miljö.

[Miljömålsportalen](#)

På miljömål.se finns en samlad beskrivning av arbetet för att nå miljömålen. Här finns nyheter utifrån landet, vem som gör vad, hur arbetet går, samt exempel på hur miljömålen kan användas i undervisningen.

[Naturskyddsföreningen](#)

Här kan du läsa om vad du själv kan göra, bland annat under Bra Miljöval och Grön guide.

[Världsnaturfonden, WWF](#)

Världsnaturfonden har lärarhandledningar och läromedel för olika åldrar, bland annat om konsumtion, vatten, energi och ekologiska fotavtryck.

[Energimyndigheten](#)

Energimyndigheten driver också webbplatsen energikunskap.se där det finns ett lärarrum med tips och inspiration för undervisningen om energifrågor.

Avfall Sverige

Hos Avfall Sverige kan du bland annat hitta statistik över sophantering. Från webbplatsen när du också sajten sopor.nu där du kan lära dig mer om sopsortering, återvinning och farliga ämnen i soporna.

Den Globala Skolan

Den Globala Skolan är ett program vid Universitets- och högskolerådet. Sedan år 2000 erbjuder man vidareutbildning för skolpersonal inom lärande för hållbar utveckling och interkulturell förståelse. På webbplatsen finns tips på material och lektionsupplägg.